

LITUANISTINĖS EGODOKUMENTIKOS ATRADIMAI

Žygyntas Būčys | Vilniaus universiteto Muzeologijos katedra
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: zygintas.bucys@gmail.com

2010–2013 m. įgyvendintas platus tarptautinis mokslinis projektas „Lietuvos egodokumentinis paveldas“, kuriam vadovavo Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų instituto prof. dr. Arvydas Pacevičius. Vykdam projektą atlikta daug išsamių mokslinių tyrimų, surengta keletas tarptautinių mokslinių konferencijų, pradėta kurti šios rūšies šaltinių duomenų bazė ir kita¹. Tai iš tiesų reikšmingas postūmis dar tik besiformuojantiems egodokumentikos tyrimams Lietuvoje.

Projekto vykdytojai teigia, kad pagrindinis jų tikslas – „atlikus Lietuvos egodokumentinio paveldo, t. y. atsiminimų, dienoraščių, laiškų, autobiografinių tekstų ir pan., inventorizaciją ir istorinės-genetinės tipologijos bei raidos tyrimus, atverti egodokumentus virtualioje erdvėje Europai ir pasauliui“². Džiugu, kad greta šio virtualaus pristatymo pasauliui egodokumentika taip pat buvo atverta ir kita – tradicinės raštijos – forma, pateikiant ją Lietuvos mokslo bendruomenės dėmesiui. 2013 m. viena paskui kitą dienos šviesą išvydo keturios solidžios knygos, kurias vienija „Lietuvos egodokumentinio paveldo“ serijos simbolis: nugarėlėje pavaizduota širdelė primenanti knygos sagtelė. Trijuose tomuose pristatomi XVIII a. šaltiniai³, lydimi išsamios analizės, o ketvirtasis egodokumentikos tyrėjų publikacijų tomas⁴ – tai tarsi priedas-raktas, kurį galima pavadinti ir lenkiškai *dodatek*, atsižvelgiant į projekto tarptautinį pobūdį, ir kuris sufleruoja keleriopas prieigas, leidžiančias įvairiai skaityti ir interpretuoti „ego“ šaltinius. Nepretenduodami į išsamią ir visapusišką šių keturių tomų analizę (kiekvienas yra vertas atskiros ir plačios aptarties), atkreipsime dėmesį tik į tuos aspektus, kurie pasirodė įdomesni ar svarbesni vartant ir skaitant šias knygas. Visų pirma, apžvelgsime pačius šaltinius, nes būtent jie sudaro didžiausią serijos dalį.

Nūdienos mokslinėje apyvartoje lygiagrečiai vartojamos kelios „egodokument“ sąvokos, kurios iš esmės skiriasi tik kai kuriais semantiniais niuansais, leidžiančiais į šios apibrėžties, kartu ir tyrimų lauką įtraukti didesnę ar mažesnę šaltinių įvairovę. Tačiau šias sąvokas vienija bendra, dar XX a. 5-ajame dešimtmetyje olandų istoriko Jacques'o Presserio suformuluota mintis, kad egodokumentas – tai istorijos šaltinis, kuriame sąmoningai ar nesąmoningai atsiskleidžia personalizuotas „aš“ kaip nuolatinis buvimas rašomame tekste⁵. Ši nuostata taikoma visų pirma

tokiems šaltiniams kaip dienoraščiai, atsiminimai, laišškai. Lietuvos moksliniame diskurse pats terminas dar tik žengia pirmuosius žingsnius, tačiau lituanistinės egodokumentikos publikacijų iš tiesų jau yra gausu. Tai ir gerai žinomų XIX–XX a. publikuotų Teodoro Jevlašauskio, Sofijos Tyzenhauzaitės de Šuazel-Gufjė, Mykolo Kleopo Oginskio, Gabrielės Giunterytės-Puzinienės, Ignoto Domeikos, Stanislovo Moravskio, Adomo Stanislovo Krasinskio atsiminimų leidimai lietuvių kalba pastaraisiais metais. Tai ir iš anksčiau nepublikuotų rankraščių paskelbti Motiejaus Valančiaus *Namų užrašai*, Mykolo Römerio *Dienoraštis*, Gabrielos Eleonoros Mol-Basanavičienės dienoraštis ir laišškai; Vlado Putvinskio-Pūtvio, Jono Aisčio, Antano Vaičiulaičio laišškai ir kitų, daugiau ar mažiau žinomų asmenų, rezistencijos dalyvių ir tremtinių atsiminimai, dienoraščiai, laišškai, kurie nuolat publikuojami mokslo ir atminties institucijų, pavienių leidyklų. Galime tarti, kad memuaristikos, diaristikos ir epistolikos žanro kūriniai visuomet buvo populiarūs ir mėgstami skaitytojų dėl jų subjektyvumo, kitokio, asmeniškesnio, žodžio ir minties. Lietuvos tyrėjų dėmesio tokia literatūra sulaukia mažiau.

Tad kuo šioje gausoje išskirtini „Lietuvos egodokumentinio paveldo“ serijos šaltiniai? Pirmieji du tomai: *Butlerio kelionės į Italiją ir Vokietiją 1779–1780 metais dienoraštis* ir *Juozapo Jurgio Hilzeno 1752–1754 metų kelionės dienoraštis* – kelioninės memuaristikos žanrui priskiriami kūriniai. Šio žanro publikacijų lietuviškoje istoriografijoje taip pat yra ne viena, tačiau tarp jau skelbtų publikacijų dominuoja kelionių į ar po Lietuvą aprašymai, o publikuotų LDK gyventojų, keliavusio po

1 Plačiau apie projektą žr.: <http://legodoc.lt/>

2 Lietuvos egodokumentinis paveldas [žiūrėta 2014 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://legodoc.lt/apie-projekta/>>

3 *Juozapo Mykolo Karpio „Ganytojiškas laiškas Žemaičių vyskupijos dvasininkams“*. Parengė Arvydas Pacevičius, Vacys Vaivada. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013. 244 p. ISBN 978-609-459-152-5; *Juozapo Jurgio Hilzeno 1752–1754 metų kelionės dienoraštis = Dziennik podróży Józefa Jerzego Hylzena w lat 1752–1754*. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, Vilniaus universiteto biblioteka, Torunės M. Koperniko universiteto Istorijos ir archyvistikos institutas; sudarė Arvydas Pacevičius; parengė Joanna Orzeł, Arvydas Pacevičius, Stanisław Roszak; [į lietuvių kalbą vertė Irena Katilienė]. Vilnius: Vilniaus universitetas: Vilniaus universiteto leidykla, 2013. 540 p. ISBN 978-609-459-238-6; *Butlerio kelionės į Italiją ir Vokietiją 1779–1780 metais dienoraštis*.

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, Torunės M. Koperniko universiteto Istorijos ir archyvistikos institutas, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka; sudarė Arvydas Pacevičius; parengė Waldemar Chorążyczewski, Arvydas Pacevičius, Agnieszka Rosa. Vilnius: Vilniaus universitetas: Vilniaus universiteto leidykla, 2013. 580 p. ISBN 978-609-459-225-6.

4 *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*: straipsnių rinkinys. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, Torunės M. Koperniko universiteto Istorijos ir archyvistikos institutas; sudarytojas Arvydas Pacevičius; [redakcinė kolegija: Vytautas Berenis... [et al.]. Vilnius: Vilniaus universitetas: Vilniaus universiteto leidykla, 2013. 510 p.: iliustr. ISBN 978-609-459-198-3.

5 DEKKER, Rudolf. Jacques Presser's Heritage: Egodocuments in the Study of History. *Memoria y Civilización*, 2002, vol. 5, p. 14.

Europą ar kitus žemynus, užrašų, deja, teturime keletą. Galima paminėti, pavyzdžiui, keturis XVI–XVII a. ir XIX a. tokio pobūdžio memuaristikos veikalus, išleistus Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto⁶, Lietuvos dailės muziejaus⁷ ir Trakų istorijos muziejaus⁸.

Butlerio ir J. J. Hilzeno kelionių į užsienį aprašymai iki šiol plačiau nežinoti, anoniminiais laikyti dienoraščiai, kurių autoriai tik atlikus išsamią teksto analizę, lyginamuosius biografistinius, šaltinių ir kitus tyrimus buvo identifikuoti ir bent iš dalies atgavo savo tapatybę. Šie du kelionių dienoraščiai – unikalūs, įdomūs ir informatyvūs šaltinis, suteikiantis galimybę pažvelgti į to meto Europą LDK piliečio akimis: kaip čia buvo leidžiamas laikas, bendraujama, švenčiama, kaip rengtasi ir kas valgyta, ir galop kiek kas kainavo. Keliauninkai vedžioja skaitytoją to meto Europos miestų gatvelėmis, gėrisi architektūros statiniais ar miesto šurmuliui, jie kviečia užsukti į operos teatrus, aukštuomenės pobūvius, bibliotekas ar retenybių kabinetus. Tačiau šie dienoraščiai kartu suteikia galimybę geriau pažinti ir patį Apšvietos epochos LDK pilietį: jo interesus, pomėgius, mentalitetą, savęs suvokimą ir įsivaizdavimą europiniame kontekste. Tuo šie dienoraščiai, gyvai ir suasmenintai bylojantys išnykusių laikų gyvenimo vaizdą, ir yra reikšmingi kaip šaltiniai *par excellence*. Jie papildė ir praplečia jau sukauptą tokių publikuotų asmeninių potyrių mokslinę kolekciją.

Imponuoja ir šių dienoraščių mokslinis parengimas publikacijai. Šaltiniai publikuojami ne adaptuoti ar suliteratūrinti, bet remiantis lenkų mokslininkų Waldemaro Chorążyczewskio ir Agnieszkos Rosos parengta aiškiai apibrėžta metodika, kurios esminė nuostata – modernizuojant teksto rašybą, būtina išlaikyti kalbos ypatumus, autoriaus dėstymo struktūrą, leksiką, stilių. Tad ir pagrindinis rengėjų dėmesys skiriamas pirminio, originalo (lenkų) kalba rašyto teksto nuorašo pateikimui. Visas šaltinio vertimas į lietuvių kalbą, taip pat išlaikant artimą originalui kalbos stilistiką, pateikiamas tik J. J. Hilzeno dienoraščio atveju. Kiek mažiau pagrįstas sudarytojų sprendimas greta originalo kalba spausdinamo Butlerio kelionės aprašymo išversti į lietuvių kalbą ir publikuoti tik kelis nedidelius jo fragmentus. Galbūt tuo siekta sudominti ir platesniąją lietuviškai skaitančią visuomenę? Tačiau šioje knygoje ir išsamus įvadinis mokslinis straipsnis parašytas lenkų kalba.

Mokslinę abiejų šaltinių publikavimo vertę sudaro tiek originalų tekstą, tiek jo vertimą lydintys glausti, bet informatyvūs rengėjų komentarai išnašose, paaiškinantys ir pristatantys minimus vietovardžius ir asmenis, aprašomus objektus bei pateikiantys teksto intarpų lotynų ir prancūzų kalbomis vertimus. Taip pat knygas papildė ir kiti mokslinės publikacijos atributai: pratarmė, asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės. Tačiau patys reikšmingiausi yra įvadiniai moksliniai straipsniai⁹,

kuriuose išsamiai aptariami ir analizuojami šie du dienoraščiai, nagrinėjant jų kilmės, turinio, rašymo ypatumus, pristatant pačius kelionės dalyvius ir svarstant tai platesniame to meto epochos kontekste. Tai, be abejo, padeda geriau suprasti šiuos dienoraščius ir jų autorius. Kartu tai ir pirmasis bandymas Lietuvoje analizuoti šaltinius iš egodokumentikos tyrimų perspektyvos.

Trečiasis „Lietuvos egodokumentinio paveldo“ serijos tomas iš esmės skiriasi nuo minėtų Butlerio ir J. J. Hilzeno kelionių dienoraščių publikacijos. Tai 1737 m. lotynų kalba Vilniuje išleisto Žemaičių vyskupo Juozapo Mykolo Karpio „Ganytojiško laiško Žemaičių vyskupijos dvasininkams“ faksimilė, papildyta šio dokumento anotacija lietuvių kalba. Tad šis trečiasis serijos tomas nuo anksčiau aptartųjų skiriasi ne tik savo turiniu, bet ir šaltinio pateikimu. Įprasta, kad faksimile leidžiami unikalūs ir išskirtiniai kultūrai šaltiniai. Tokio pobūdžio leidiniams keliami ir atitinkami reikalavimai: popieriaus faktūra ir spalva, įrišimo būdas, knygos formatas, vaizdinė teksto raiška ir kita, t. y. daug dėmesio skiriama poligrafinei kokybei, siekiant kopijos autentiškumo, kiek įmanoma artimesnio originalui perteikimo. Tačiau dažnai leidžiamos ir mažiau svarbių šaltinių faksimilės mokslinių tyrimų tikslais, ir joms keliami kur kas mažesni poligrafiniai reikalavimai. Pastaruosius leidinius tiksliau reikėtų vadinti skaitmeninių kopijų publikacijomis. Kaip tik

6 BILEVIČIUS, Teodoras. *Kelionės vokiečių, čekų ir italų žeme dienoraštis*. Iš lenkų kalbos vertė Birutė Mikalonienė; dienoraščio lotyniškas frazes ir žodžius vertė Sigitas Narbutas; komentarus rašė Birutė Mikalonienė, Kęstutis Gudmantas, Gintautas Sliesoriūnas; vardų rodyklę parengė Kęstutis Gudmantas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003. 279 p. ISBN 9955-475-38-2.; VAIŠNORAVIČIUS, Kazimieras Jonas. *Kelionė po Europą su jaunuuoju kunigaikščiu Ostrogiškiu*. 1667–1669 metų dienoraštis. Iš lenkų k. vertė Birutė Mikalonienė ir Eglė Patiejūnienė; iš lotynų k. vertė Eglė Patiejūnienė; komentarus rašė Kristina Mačiulytė, Eglė Patiejūnienė, Mintautas Čiurinkas; redagavo Kristina Mačiulytė, Eglė Patiejūnienė, Sigitas Narbutas; spec. redaktorius Mintautas Čiurinkas. – Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009. – 286 p. ISBN 978-9955-698-95-1.

7 RADVILA, Jurgis. *Kelionė į Italiją: 1575 metų dienoraštis*. Iš lotynų kalbos vertė Eugenija Ulčinaitė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2001. 63 p. ISBN 9986-669-20-0.

8 *Laiškai iš Zanzibaro 1891 m. = Listy z podróży do Zanzibaru 1891 r.*: [grafo Jono Tiškevičiaus (1867–1903) laiškai iš kelionės į Afriką]. Trakų istorijos muziejus; [sudarė Virgilijus Poviliūnas, Irena Senulienė; vertė į lietuvių k. UAB „Mokslo namai“]. [Trakai: Trakų istorijos muziejus], 2010. 118 p. ISBN 978-609-8056-00-6.

9 ORZEL, Joanna; PACEVIČIUS, Arvydas; ROSZAK, Stanisław. *Diariusz Józefa Jerzego Hylzena na tle pamiętników XVIII stulecia. Iš Juozapo Jurgio Hilzeno 1752–1754 metų kelionės dienoraštis = Dziennik podróży Józefa Jerzego Hylzena w lat 1752–1754*, p. 21–58; ŠVIEDRYS, Romualdas. *Kelionė į XVIII amžiaus moderniojo mokslo centrą. Iš Juozapo Jurgio Hilzeno 1752–1754 metų kelionės dienoraštis = Dziennik podróży Józefa Jerzego Hylzena w lat 1752–1754*, p. 59–79; CHORAŻYŹCZEWSKI, Waldemar, ROSA, Agnieszka. *Wprowadzenie do „Dziennika podróży Butlera do Włoch i Niemiec w latach 1779–1780“*. Iš *Butlerio kelionės į Italiją ir Vokietiją 1779–1780 metais dienoraštis*, p. 16–56.

tokios faksimilės pavyzdys ir pateikiamas šiame trečiajame „Lietuvos egodokumentinio paveldo“ serijos tome. O paties šaltinio anotacija pažintiniais, populiarinimo tikslais iš tiesų gali būti reikšminga ir svarbi, tačiau mokslinio tyrimo prasme jos reikšmė nėra didelė. Tad galima tik spėti, kad čia, kaip ir Butlerio kelionės dienoraščio fragmentų vertimo atveju, knygos rengėjai siekė šviečiamųjų, šaltinio – „Ganytojiško laiško“ – populiarinimo tikslų.

Šiame tome publikuojami ir trys moksliniai straipsniai. Pirmajame jų „Keletas Žemaičių vyskupo Juozapo Mykolo Karpio biografijos bruožų“ Rugilė Pangonytė plačiai aptaria J. M. Karpio biografiją ir jo giminės istoriją, J. M. Karpio rašyto „Ganytojiško laiško“ turinį, šiais aspektais papildydama Karpių giminei skirtas išsamias Aleksandro Meištovičiaus ir Algimanto Karpaus monografijas¹⁰. Straipsnyje „Juozapo Mykolo Karpio „Ganytojiško laiško“ knygos ženklai“ Viktorija Vaitkevičiūtė apžvelgia Lietuvos bibliotekose saugomus šio kūrinio egzempliorius, o A. Pacevičiaus ir Vacio Vaivados straipsnyje „Autobiografinis pasakojimas vyskupų ganytojiškuose laiškuose“, remiantis veikiausiai vokiečių egodokumentikos tyrėjų vartojama platesne sąvokos apibrėžtimi, į šį Katalikų bažnyčios dokumentą bandoma pažvelgti kaip „į asmenybės raišką liudijantį dokumentą“, t. y. egodokumentą, ir tai pagrįsti. Šie svarstymai įdomūs ir intriguojantys, tačiau kartu ir diskutuoti be išryškinantys taikomų metodologijų problemišumą ir neapibrėžtumą.

Pastoracinis laiškas – tai atviras Katalikų bažnyčios vyskupo laiškas, adresuotas dvasininkijai, pasauliečiams ar visai vyskupijai, kuriame laisva forma išsakomi ir aptariami tikėjimo dalykai, moralinės dogmos, liturgijos nurodymai ar kiti įvairaus pobūdžio pamokymai. Šiame konkrečiame J. M. Karpio laiške, viename pirmųjų šios rūšies dokumentų Lietuvoje, iš tiesų randame daug reikšmingos medžiagos Lietuvos istorijos tyrimams, tačiau jie egodokumentinio tyrimo prasme nėra svarbūs. Čia kur kas svarbesnis yra klausimas: ar šiame laiške, vis dėlto išsakančiame oficialią Bažnyčios poziciją įvairiais aktualiais to meto klausimais, atsiskleidžia Žemaičių vyskupo „savęs liudijimas“, ar jame galime įžvelgti ir analizuoti J. M. Karpio asmenybę? Galbūt tai tik žanro, rašovo stiliaus ir literatūrinių gebėjimų išraiška? Tokių abejonių turbūt kyla ir patiems šio tomo sudarytojams, kurie knygos pratarmėje teigia, kad „laiške apčiuopiamas ir autobiografinis pasakojimo elementas, leidžiantis jį nagrinėti iš egodokumentikos tyrimų perspektyvos“¹¹, tačiau toliau pabrėžiama, kad „vyskupo asmeninio gyvenimo detalės, asmeninis požiūris į dėstomus dalykus, nekalbant apie vidinį pasaulį, tegali būti nuspėjami, rekonstruojami remiantis kitais šaltiniais“¹².

Į šiuos egodokumento sąvokos, tyrimo objekto, metodologijos ir kitus klausimus, išskylančius rengiant pirmuosius tris „Lietuvos egodokumentinio paveldo“ tomus, kaip tik ir bandoma atsakyti ketvirtajame šios serijos tome, mūsų sąlyginai įvardiytame „Priedu“. Tačiau toks įvardijimas nereiškia, kad tai tik šios serijos

papildymas nebūtinais ir nereikšmingais tekstais, atvirksčiai, norint nuosekliai susipažinti su pirmuose trijuose tomuose pateikiamais šaltiniais bei įsigilinti į egodokumentikos tyrimų problematiką, jį būtina perskaityti pirmąjį. Šį tomą sudaro 19 mokslinių straipsnių, sąlyginai suskirstytų į kelias temines grupes.

Pirmosiose dviejose jų – „Tyrimų problema“ ir „Projektinės patirtys“ – pateikiamose lenkų, prancūzų, šveicaro ir lietuvių tyrėjų publikacijose nagrinėjami teoriniai egodokumentų tyrimų aspektai, „egodokumento“ sąvoka, tyrimų metodai ir metodologija, taip pat vykdomi šios rūšies projektai bei kitų šalių patirtys. Šiose publikacijose išryškinant požiūrį į šaltinį, kaip jį sukūrusio asmens vidinių išgyvenimų ir jausmų, vertybių, savivokos, jį supusio pasaulio supratimo išraišką, tuo kuriant „asmeninės erdvės“ istoriją, visgi reikėtų pabrėžti, kad išryškėja ir egodokumentikos tyrimų problema – vientisos, nuoseklios metodologijos stygius, jos neapibrėžtumas. Juolab kad „egodokumentas“ nėra koks nors naujos rūšies dokumentas, o tik tyrėjo požiūris į jį, kitokia buvusio ir esamo dokumento interpretacija. Tad sykiu tai nėra ir vien šaltiniotyros problematika, „kopernikiškas perversmas šaltiniotyroje“¹³, bet siejasi su bendresne istorijos tyrimo metodologija.

Šioje teoriniams egodokumentikos aspektams skirtoje dalyje norėtųsi atkreipti dėmesį į Stanisława Roszako publikaciją, kurioje nuodugnai pristatomos egodokumentikos tyrimų ištakos, egodokumento samprata ir sąvokos, metodai ir vėraujančios metodologinės kryptys Europoje¹⁴. Įdomi ir prancūzų tyrėjų François-Josepho Ruggiu ir Elisabethos Arnoul dešimtmetį trukusios mokslinių tyrimų programos *Écrits du for privé* („Privačios erdvės raštija“) apžvalga¹⁵. Atlikdami šiuos tyrimus mokslininkai kėlė sau uždavinį naujai perskaityti privataus pobūdžio šaltinius, atitrukstant nuo tradicinių interpretacijų, išvelgiant šaltinyje visų pirma asmenį, o ne socialinę grupę. Šiame teoriniame egodokumentikos svarstymų kontekste išsiskiria ir lietuvių autorių – A. Pacevičiaus¹⁶ ir šviesaus atminimo kultūros

10 MEYSZTOWICZ, Aleksandr. *Karpiowie herbu własnego*. Wilno: druk Józefa Zawadzkiego, 1906. 116 p.; KARPUS, Algimantas. *Carpio Lietuvoje*: Karpavičiai, Triznos, Karpiai: [giminės tyrinėjimai]. Vilnius: Vaga, 2010. 207 p. ISBN 978-5-415-02148-2.

11 PACEVIČIUS, Arvydas. Pratarė. Iš *Juozapo Mykolo Karpio „Ganytojiškas laiškas Žemaičių vyskupijos dvasininkams“*, p. 9.

12 Ten pat.

13 CHORAŻYCZEWSKI, Waldemar; ROSA, Agnieszka. Metodologiniai lietuviškųjų egodokumentų paieškos aspektai lenkišku požiūriu. Iš *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 30.

14 ROSZAK, Stanisław. Egodokumentai – mėginimas istorijos šaltinyje atrasti slypintį autorių. Iš *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 47–67.

15 RUGGIU, François-Joseph; ARNOUL, Elisabeth. Ten years of research on „Écrits du for privé“ in France: An assessment. Iš *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 97–111.

16 PACEVIČIUS, Arvydas. Lietuvos egodokumentinio paveldo samprata ir tyrimų kryptys. *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 113–126.

istoriko Vytauto Berenio¹⁷ – publikacijos, kuriose brėžiamos lietuviškosios egodokumentikos tyrimų gairės bei metodologinės prieigos perspektyvos.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiame tome, skirtingai nei pirmuose trijuose, lenkų mokslininkų straipsniai yra išversti į lietuvių kalbą, o prancūzų ir šveicarų tyrėjų publikuojami anglų kalba. Visi straipsniai taip pat turi santraukas anglų ar lietuvių kalbomis, tad galbūt tikslingiau būtų buvę ir lenkų tyrėjų publikacijas spausdinti originalo kalba.

Atskirą straipsnių grupę „Atodangos“ sudaro daugumai tyrėjų naudingos ir vertingos, Lietuvos atminties institucijose saugomus egodokumentus ne tik pristatančios, bet ir išsamiai aptariančios Rimos Cicėnienės, Virginijos Čijunskienės, Jolitos Steponatienės ir Tomos Zarankaitės publikacijos¹⁸. Tai pirmas toks egodokumentų paieškos bandymas Lietuvos bibliotekose ir archyvuose, leidžiantis susidaryti bendresnę šios rūšies šaltinių visumos vaizdą.

Paskutinėse dviejose šio straipsnių rinkinio dalyse „Ištakos“ ir „Tapatumų sklaida (studijos)“ publikuojami septynių lietuvių autorių lituanistinio egodokumentinio paveldo konkretūs moksliniai tyrimai. Daugumoje jų neakcentuojant pačios „egodokumento“ sąvokos, patraukliai ir originaliai analizuojama įsameninta raštija, pasakojamos žinomų ar mažiau žinomų asmenų gyvenimo istorijos, atskleidžiamas jų vidinis jausmų ir vertybių pasaulis, jų požiūris į save ir kitus. Kęstutis Gudmantas pristato ir išsamiai aptaria neseniai surastą unikalų šaltinį – Pauliaus Daumanto-Siesickio 1591–1603 metų dienoraštį ir patį jo autorių¹⁹. Milda Kvizikičiūtė nagrinėja XVII–XVIII a. *silva rerum* knygų vidinės struktūros, formos ir turinio ypatybes²⁰. Domininkas Burba bene pirmą kartą lietuviškoje istoriografijoje apžvelgia gana retas portretines marginalijas XVIII–XIX a. bajorų laiškuose, kaip priedą pateikdamas vienuolika šios rūšies marginalijų pavyzdžių²¹. Tomas Petreikis plačiau gvildena Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus asmeninio pobūdžio įrašus ranka bažnytiniuose kalendoriuose²². Reda Griškaitė išsamioje studijoje analizuoja lietuviškąją albumistiką – XIX a. Lietuvos moterų atminimų albumus: jų tematiką, meninę vertę bei simboliką²³. Vilma Žaltauskaitė nagrinėja XIX a. antros pusės–XX a. pirmų dešimtmečių katalikų dvasininkų dienoraščius kaip luomo tapatybės ženklus²⁴. Roma Bončkutė, analizuodama Sofijos Pšibiliauskienės (Lazdynų Pelėdos), Gabrielės Petkevičaitės-Bitės ir Vilhelmo Storosto (Vydūno) laiškus Jurgiui Šauliui, aptaria pastarojo vaidmenį ir įtaką šių rašytojų gyvenime²⁵. Šios publikacijos brėžia kol kas dar menkai tirtų temų kryptis Lietuvos istorijos tyrimuose, pagrindiniu tyrimų objektu pasirenkant personalizuotus „ego“ dokumentus, fiksuojant asmenišką ir nepakartojamą konkretaus žmogaus požiūrį į jį supančią erdvę, atskleidžiant įvairius privačios savivokos elementus bendrame kultūriniame kontekste.

„Lietuvos egodokumentinio paveldo“ serijos knygos – tai pirmas ir reikšmingas bandymas Lietuvoje kompleksiskai supažindinti su egodokumentikos fundamentinių ir taikomųjų tyrimų kryptimis ir jų rezultatais, pateikti lituanistinės egodokumentinės raštijos pavyzdžių. Tikėtina, kad tai bus gera paskata tęsti šios srities tyrimus, kurie atguls į būsimų šios serijos tomų puslapius.

Įteikta 2014 m. rugpjūčio mėn.

17 BERENIS, Vytautas. Egodokumentų tyrimai: ištakos, metodai, perspektyvos. Iš *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 13–26.

18 CICĖNIENĖ, Rima. Egodokumentai Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių fonduose. Iš *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 163–193; ČIJUNSKIENĖ, Virginija. Egodokumentai Lietuvos valstybės istorijos archyvo fonduose. Iš *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 195–220; STEPONAITIENĖ, Jolita. Rankraštinųjų egodokumentų telkiniai Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje. Iš *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 221–244; ZARANKAITĖ, Toma. Egodokumentų telkiniai Lietuvos atminties institucijose: Vilniaus universiteto bibliotekos atvejis. Iš *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 245–256.

19 GUDMANTAS, Kęstutis. Ukmergės žemės teisėjas Paulius Daumantas-Siesickis ir jo dienoraštis. Iš *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 259–275.

20 KVIZIKEVIČIŪTĖ, Milda. XVII–XVIII a. *silva rerum* pavyzdžiai Lietuvoje: tyrimų problemos egodokumentikos kontekste. *Egodokumentai ir privati*

Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje, p. 27–290.

21 BURBA, Domininkas. Portretinės marginalijos XVIII ir XIX amžių Lietuvos bajorų korespondencijoje. Iš *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 291–306.

22 PETREIKIS, Tomas. Egodokumentai knygų paraštėse. Iš *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 307–324.

23 GRIŠKAITĖ, Reda. „...noriu būti Tavo Knygoje...“: XIX amžiaus pirmosios pusės moterų atminimų albumai (lietuviškieji pavyzdžiai). Iš *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 327–402.

24 ŽALTAUSKAITĖ, Vilma. Luomo tapatybės ženklai Romos katalikų dvasininkų dienoraščiuose (XIX a. antroji pusė–XX a. pirmieji dešimtmečiai). Iš *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 403–423.

25 BONČKUTĖ, Roma. Sofijos Pšibiliauskienės (Lazdynų Pelėdos), Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Vilhelmo Storosto (Vydūno) laišakai Klaipėdos universiteto bibliotekos Kazio Pemkaus fonde. Iš *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 425–472.